

ИСУС ХРИСТОС У СУФИЈСКОЈ ПОЕЗИЈИ

Срђан Симић*

Богословски факултет Свети Василије Острошки у Фочи,
Универзитет у Источном Сарајеву

Апстракт:

У раду је дат осврт суфијске поезије кроз песнички вокабулар исламског мистицизма у коме су изнесени главни мотиви који чине суфијску поезију препознатљивом у оквирима светске књижевности. Истовремено, кроз историјско религијски правац суфизма, дат је осврт на исламску теологију и мистику који кроз песништво, првенствено алегоријом, али и метафором, преносе верску идеју о успостављању духовне везе између Бога и човека, дајући му световни карактер. Нарочито је наглашена суфијска интенција да се Исус Христос на један уметнички, али исламски обликован начин, у делима највећих персијских мистичара и интелектуалаца Средњег века презентује као „савршен човек“ који је лекар и исцелитељ оболелих, који васкрсава мртве и дарује вечни живот.

Article info:

Received: May 11, 2021
 Correction: June 22, 2021
 Accepted: August 3, 2021

Кључне речи:

суфијска поезија,
 љубав и љубљени,
 Бог и мистика,
 аскеза и исцељење,
 милост Божија и Исус Христос
 као лекар и исцелитељ.

Ако прихватимо чињеницу да је суфијска поезија настала под окриљем исламског мистицизма у ком су садржани битни мотиви исламске теологије, ослањајући се првенствено на *Куран* и његове ајете, суфијски песници су идеје онтолошког и божанског читаоцу преносили алегоријом, али и метафором, на један суптилан и уметнички обликован начин. Како поезија поседује димензију универзалности, тако је и суфијска поезија у своје стихове инкорпорирала неке религиозне мотиве дајући му световни карактер, обликујући га на више мисаоних нивоа. Та двојакост унутар суфијске поезије инсистира на више духовних значењских нивоа у намери да у њима открије интенциони чар и разумевање суфијске поезије. Даровити суфијски песници су у своје стихове инкорпорирали религијске мотиве „мистичке љубави“, али и „лепоте“ која се пре свега одвија на духовном плану између душе и тела јер су човек и љубав коју он развија само одблесак божанске лепоте и одраз његовог савршенства.¹

1 Нарочито се у преводима књижевне иранистике истицао Ф. Бајрактаревић, један од најистакнутијих пионира балканске научне оријенталистике чији су радови уведени у ред „светских оријенталиста“. Централно место међу радовима из књижевне оријенталистике заузима превод корпуса од 300 Хајјамових рубаија (катрена) као и превод епизоде о *Рустему* и *Сухрабу*, великана персијске и светске књижевности Фирдусија и његовог епа *Шахнама*. Varjaktarević 2012, 9-12

Из тог обрасца развила се персијско-мистичка поезија коју карактерише љубав која је најфасцинантнији аспект суфизма, а који је мета свих мисли и осећања у души и у уму заљубљеног. Таква рафинирана и продубљена љубав свој објекат је проналазила у људском бићу у коме се одражавало савршенство божанске лепоте. То је однос из кога се развила, по А. Шимелу, „хибридна персијска мистичко-еротска поезија“.² Ране суфије су сматрале да стављање човека у средиште духовног опуса може довести до удаљавања од главног мистичког пута и нарушавања чистог песничког осећања. Стога су кроз духовну аскезу покушавали да превазиђу властите личности и пониште его с циљем потпуног предавања Алаху као стању сталног „бивствовања у Богу“.³ У првом периоду љубав суфија према Богу имала је суздржан карактер и цео духовни осећај је био усклађиван са атмосфером *Курана* и раја, која је постепено попримила нарочити подстицај и страст. Јавља се и осећај еросне обузетости Богом заслепљујућим пламеном из које се развио језик мистичко-еротске поезије који карактеришу специфична лексика, сликовити изрази и еротско-љубавна лирика. Ајет из *Курана* „... обављање молитве је највећа послушност...“⁴ одређује њихов идеал јер суфи мистик „ниједног тренутка не заборавља на Бога“.

За представнике суфизма сва истина је садржана само у љубави према Богу, и то схваћеном у пантеистичком смислу. Ту запажамо разлику између арапских и персијских суфија. Наиме, док се први верно држе ислама, други су се знатно одвојили тако да је персијски, тј. прави суфизам често дијаметрално супротан ортодоксним схватањима. У суфизму има трагова грчког неоплатонизма, древних персијских веровања и шитско-исламских схватања који у крајњој инстанци представљају теозофски мистицизам муслимана.

2 На питање о коме се често расправљало у вези с персијском лирском поезијом треба ли се тумачити мистички или еротски, А. Шимел је тврдила да су обе тврдње удаљене од истине јер персијска лирика неке идеје исламске теологије, али и традиције, може претворити у симболе чисто естетског карактера. Исто тако, тврдила је да нема стиха у поезији великих бардова персијског, турског и урду песништва који на неки начин не одржавају верску позадину исламске културе. Стога је бесмислено трагати, за чисто мистичком или профаном интерпретацијом песама јер је њихова намера двосмислена, а склоп и прелив значења може се у сваком тренутку променити. Šimel 1981, 153-154

3 Овај период развоја суфизма, иако започет почетком VIII века, свој врхунац доживљава током XII, нарочито у XIII веку када су највећи песници и интелектуалци Персије сврставани међу врхунске писце у светској књижевности. Овај период започиње са ал-Газалијем (+ 1111), а кулминира са Фарид ал-Дин Атаром (+1230), Ибн Арабијем (+ 1240), Џалал ал-Дин Румијем (+ 1273) и Абу Саидом (+1291). Тврдили су да презирање овоземаљског представља основне одлике суфијске духовности чији је циљ сједињење с Богом и да ова љубав може имати посебан подстицај и страст. Циљ је вољено сједињење и поистовећење са Свевишњим. Тако, на пример, дервишки песник Баба Кухија из Ширази (+ 1050) пева:

„На пијаци и у манастиру само Бога видим.
У долини и у гори само Бога видим.
Често у муци Њега видим крај себе.
У милости кад сам и у срећи само Бога видим.
У молитви и у посту, у хвали и медитацији,
У религији Пророка само Бога видим.
Ни душу ни тело, ни случај ни намеру,
Ни узрок ни последицу само Бога видим...“.

Зато је и Р. Николсон тврдио да цео суфизам почива на веровању да се губитком индивидуалности проналази универзално „ја“, тј. да је екстаза једини начин да се душа сједини с Богом. Аскетизам, прочишћење, љубав, гноса, светаштво, све ове водеће идеје суфизма развиле су се из овог основног принципа. Nikolson 2011, 47, Симић 2014, 191-202

4 Сура 29, 45

Стога персијске суфије и Бога често називају „пријатељем“ (перс. *dost*), драгим и томе слично, а жуде за тим да га боље упознају. Они чезну за сусретом са врхунским бићем и сваки такав састанак за њих представља радост, а растанак тугу и несрећу. Пример за то јавља се већ у XIII веку, у поезији познатог персијског песника Садиа (+ 1292) који се прославио делима *Бустан* („Воћњак“) и *Гулистан* („Ружичњак“) у којима се сусрећу изрази *ашик* („заљубљени“) и *машук* („љубљени“) који симболично изаражавају однос два бића, човека и Бога. Ову врсту мистичке љубави песник Сади илуструје на следећи начин:

„Ајаз, зачудо, и нема неку лепоту.
Чудно је да славуј заволи
цвет који нема ни мирис ни боју.
Неко је ово пренео Махмуду,
који се прилично узнемири, па рече:
Пријатељу, ја га волим због његове нарави,
а не због витког стаса и лепог лица“.

Један од честих мотива суфијске поезије који је чини препознатљивом јесте вино, односно крчма, јер је крчмар (перс. *saki*, пехарник, напајач) сам Бог који жедне душе напаја божанским вином. Највећи песник рубаија (катрена) је неоспорно О. Хајјам (+ 1122), најпопуларнији и најпознатији арапски и персијски песник у Америци и Европи који се бавио и егзактним наукама и филозофијом. Присуство поменутог мотива видно је у рубаијама:

„Овом кругу у коме живимо и мремо,
ни почетка нити краја назиремо.
Нико ни да писне праву реч о тајни:
откуда смо дошли, куда ли идемо?
Да је рубин-лице покрај мене село,
да уместо вина тече Хизир-врело,
да Венера пева, **Исус са мном седи**,
ак' је срце тужно, шта је славље цело?!
Да над небом имам власт попут бога,
макнуо бих њега с места његовога,
па бих друго небо направио тако,
да племенит стигне циљу срца свога!
С вином седи, то је - царство и дивота,
харфу слушај, то је - Давидова нота!
Пусти што је прошло и што није дошло,
весели се, то је - смисао живота!
О срце, ти нећеш... вео с тајне света дићи,
ти нећеш сазнања... мудрих глава превазићи!
С вином и бокалом... овде себи
рај направи,
јер тамо до раја... можеш стићи
и не стићи!“⁵

5 Сади, 2010, 189, Вајрактаревић, 134-135

Други пример мистичке љубави везује се за *Лејлу и Меџнуну*, легендарне оријенталне љубавнике чија љубав има трагичан крај. Јунак ове приче, Меџнун, полудео је за својом драгом, иако се она није одликовала неком нарочитом лепотом. Према тумачењу суфијских песника таква несавршена жена била је манифестација божанске лепоте сагледане очима љубави.⁶ Једна од најчувенијих и најлепших алегоријских слика у суфијској поезији је слика лептира који лети око свеће. Као што лептир у својој љубавној магнетској тежњи ка свећи сагорева у пламену, претварајући се сам у ватру, тако се и човек који тежи ка Богу спаја са божанством поистовећујући се на алегоријско-монистички начин са вишим бићем. Као илустрација може нам послужити песма песника Садија:

„Сећам се да сам једне бесане ноћи
чуо да лептир овако говори свећи:
Ја сам заљубљен, оправдано је ако изгорим;
а због чега ти толико плачеш и гориш?
Свећа одговори: Е мој лакомислени сиротане!
Плачем јер сам одвојена од драгог пријатеља“.⁷

Поред *еклектичности*, суфи песници нису тежили оригиналности него томе да снагом осећања, која се изреченим постиже, кроз песничке слике објасне духовне мотиве. Ова *дидактичност* жели да упути човека на блискост према Богу и да суштину свог постојања пронађе у љубави према Богу. Као пример могу нам послужити газела прослављеног персијског филозофа и песника Џ. Румија који наглашава метаморфозу људске личности и пева:

„Ви што тражите Бога усред небеског плаветнила,
Маните се тога, ви сте Он, а Он - ви!“

А Хафиз (+ 1389), највећи лиричар персијске књижевности, пева више у духу слободног мислиоца него ли као мистичар:

„**Љубав борави** и тамо где се не види слава Твога лица -
на зидовима манастира
или на поду крчме
искри исти неугасиви плам.
Љубав је тамо где је пустињак
поје Алаху дан и ноћ,
**и тамо где Црквена звона зову на молитву
и тамо где Христов је крст“**.⁸

6 Заљубљени и љубљени незамисливи су једно без другог. Лејла је (на арап. значи *ноћ*) симбол потраге за „божанском суштином“, док је Меџнун (на арап. има значење *луд*) симбол мушког принципа, тј. Бога, при чему се овде уочава дуалистички симболизам. Имајући ово у виду, не чуди што суфијске песме попримају облик љубавне поезије. Стеља, 2011, 216

7 Овде увиђамо да суфијске песнике карактерише визионарство и да „Лептир и свећа“ поетизује ту метафору преосмишљајући је путем нове алегорије, лишавајући је делимично мистичког садржаја. Судбина лептира осликава чежњу душе за Богом, а пламен сагоревање у вишем бићу. Braginski 1981, 151, Стеља, 214

8 Nikolsom, 68

Овај период врхунца кулминира са ал Газалијем (+ 1111), познатим теологом и мистиком ислама који је истицао „аскетски живот хришћана“ подстичући муслимане на највиши ступањ одрицања јер је Исус Христос ходочасник *par excellence* и он је узор за суфије који је носио „вунену тканину“ као ознаку побожних људи:

„Исус рече: Моја одећа је вуна, мој хлеб је воће, моје јело је глад, моја свећа у ноћи месечина, а за одбрану од хладноће (служи ми) сунце, а моји плодови и мирисно биље оно је што из земље расте. Дан и ноћ тако пролазе нада мноме; немам никаквих знања, а нико није моћнији од мене“.⁹

Интересантно је да се у тим суфи поукама наглашава чежња за рајом коју ал Газали коментарише на њему својствен начин. На пример, он јеванђељску причу о „птицама небеским“ тумачи на следећи начин:

„Исус рече: Погледајте птице небеске! Не сеју, не жању...

А кад ви кажете: Имамо веће трбухе! Баците поглед на стоку што пасе!“

Добро понашање и самовладање, такође, спада у „аскетски идеал“ које ал Газали преноси и интерпретира на њему својствен начин:

„Исус рече: ко много лаже, вене му лепота, а ко се свађа с људима опада му крепост, ко брине превише оболи му тело, а ко се лоше влада (понаша), само себе мучи“.¹⁰

На сличан начин и велики персијски мистички песник Џ. Руми (+ 1273), творац дервишког реда „мевлевија“, који је светску славу стекао високопоетичним делом *Месневи маневеи* („Духовни дистиси“) од 27.000 дистиха о Исусу Христу и Богородици даје лирске и епске опусе који својом љубављу лече обелеле и оживљују оне који умиру дарујући им нови живот. Зато Руми пева:

„Исусова је ћелија трпеза љубљених. О муком погођени, дођите! Од врата ових не бежите. Са свих су се страна скупљали људи, они које је ударила кап, слепи и хроми, они у дроњцима. Сви су они долазили к вратима Исусове ћелије да их он својим дахом излечи од болести. И кад би завршио своје литаније, побожни је човек рано излазио пред своја врата и гледао их, крпу за крпом,

⁹ Исто тако, узбудљива је апокрифно-гностичка интерпретација персијског мистика Казерунија (+ 1034) према којој је један од Исусових следбеника који је желео да спаси свог духовног учитеља од крсне смрти, захваљујући својој молитви, задобио сличност са Исусом и да је умро уместо њега, док је Исус жив вазнесен на небо. Бог га је утешио рекавши му да душа тог човека живи код Бога. Тако и Р. Бакли у свом *Коментару суфијских парадокса* каже да је *paqs* нижа душа коју треба сузбити и да је она у Исусу била распета на крсту, док је чисти дух или виша душа отишла или вазнесена на небо. Песник пева: „Исус је конопом невиности `ismat, кроз прозор душе убачен у двориште неба, сједињења“. Šimel, 2009, 22-23.29

¹⁰ Šimel 2009, 39

беднике и сиромаше, како чекају на његовом прагу
пуни наде у смиловање (помиловање). Сваког је јутра говорио: О ви,
муком погођени, чујте ме: Бог вам је услишио молитве!
Идите стога без бола и јада к Божијем опроштењу,
к милости Божијој сада! **И сви би** попут дуго везаних дева
којима су наједном скинути окови весело
похрлили кућама, лаконоги, ведри и оздрављени његовим благословима“.

Исто тако, *Руми говори о Исусу Христу као и о великом лекару који милошћу Божијом лечи оболеле:*

„Глуве и следе овога света што их је син Маријин
излечио позвао је он да се у коло ухвате“.

„Ми лечници смо спретни, јер Христови смо ученици“.¹¹ Сви ови изрази суфијске поезије наглашавају мистичку љубав која симболизује божанску моћ и потврђује да је све што постоји у природи предмет божанске креације. Природа има циљ да нагласи и предскаже догађаје, да упути на ништавност онтолошког и да истакне вечну вредност божанског дејства које суфи песници формулишу појмом „Исусов дах (дух)“ којим се тријумфално исказују чуда Исуса Христа као „пророка“. Тако је велики исламолог ал Газали испевао спев *о Божијој љубави и излечењу слепорођенога* на следећи начин: „Исус је једном наишао на неког слепог, губавог, слабашног и обострано узетог човека којему је од губе отпадало месо. Он рече: Хваљен нека је Бог који ме је сачувао од онога чиме су погођени многи људи. Исус га упита: Од које си погођености (болести) ти можда остао поштеђен? Он рече: Душе Божији, боље је мени него онима којима Бог није у срце усадио Божију спознају коју је мени дао. Исус рече: Право си говорио. Дај ми своју руку. Он му даде руку и гледај: имао је најлепше лице и предиван лик. **Бог узме од њега његову патњу, а он је следио Исуса и с њиме служио Богу“.**¹²

11 На сличан начин и Санаи пева о Исусу Христу као „љубљеном лекару“ који је болесне лечио својим „исцелитељским дахом“:

„Кад ми неко да добар савет, онда је то као да је Исуса хтео поучити лекарском умећу“.

А Руми се песничким путем обраћа „мистичном љубљеном“ на следећи начин:

„Лечник си ти, вероватно си Исус нашег доба. **Не иди, не остави нас тако болесне. Љубљени је „Исус који тражи болесне“.**

Постоје и бројне апокрифне суфијске поуке о „мудрости Исусовој“, које преносимо у интерпретацији ал Газалија и Абу Бекра ал Разија (+ 925), о наводним Исусовим поукама: „Ко мудрост поседује, примењује га и друге подучава, и биће у царству небеском са анђелима узнесен“. Исто тако, у продужетку каже: „Божије дрвеће је раскошно, али не носи свако воће, али воћа су многобројна, али нису сва слатка. Такође је и знање раскошно, али није свако чудесно“. А исламолог ал Рази пише о Исусу Христу као „пророку“: „**Господ ми је даровао моћ (силу) да мртве васкрсавам, слепци да прогледају и глуви да прочују**, али ми није дао моћ да глупе излечим“. Постоје и суфијске „поучне приче о Исусовој мудрости“ о томе како се он опходио према Јеврејима који су га клеветали: „Једног дана неки Јевреји су кињили и псовали Исуса док се кретао путем. Он је, пак, узвраћао понављањем молитви зарад њихове добробити. Неко му се обратио: Молиш се за добробит тих људи. Зар ниси нимало бесан на њих? А он је одговорио: Ја могу да трошим само оно што имам у својој кеси“. Varetić 2016, 138, Nurbakhsh 1982, 54.58.62, Šimel, 79-81

12 Šimel, 85-86, Nurbakhsh, 70

Допринос суфијске поезије и великих имена поетских стваралаца, међу којима су најзначајнији - од персијских Атар, Газали, Сади, Руми, Хафиз, Хајјам, је у томе што су они обогатили не само турску и персијску поезију већ и светску књижевност, развивши митопоетски култ источњачке поезије, створивши слободу схватања коју суфизам допушта по питању вере, супротстављајући се чак отворено тврдом ортодоксном исламском веровању да је Алах апсолутно трансцендентан Бог. Са друге стране, овај исламски мистицизам се са историјско-религијског гледишта може тумачити и као пантеизам који је нужно наводио на толерантност суфија према немуслиманима, обухватајући хетерогена преисламска, хришћанска монофизитска и несторијанска веровања, па и античка која су била незамислива без доприноса дервишких редова који су се током историје и показали као најбољи *чувари религијског синкретизма и двоверства*. Са хришћанског становишта, суштински проблем лежи у сасвим погрешном схватању и тумачењу надумне тајне Оваплоћења Бога Логоса у историји, као и апсолутно нетачног интерпретирања хришћанског учења о тајни једносуштности Свете Тројице коју муслимански верници, али и мистичари, на инклузивистички и инкомпатибилан начин тумаче на основу апокрифне и јудео-гностичке грађе јер по исламолозима постоје, како се то у *Курану* на више места тврди, „добри“ (уп. суре 5, 82; 57, 27; 24, 36-38) „али и „лоши хришћани“ (уп. суре 2, 137-138; 5, 73; 5, 116). Стога, да би се све ове догматско-богословске потешкоће које се односе на *садржај вере и етос* правилно формулисале, неопходно је муслиманске уleme и суфи-мистичаре упутити на здраве *изворне теолошке и историјске основе* које нужно подразумевају обострану прихватљивост јудејских и хришћанских свештених текстова у њиховој данашњој форми. Само на тај начин се муслимански мистичари у исламском *Weltanschauung*-у могу упознати са аутентичним и изворним јудејским и хришћанским списима и учењима које је Црква сачувала, не само у канонским текстовима *Новога завета*, него и у апостолско-светоотачком предању.

BIBLIOGRAFIJA

- Bajraktarević Fehim (2012): *Iz persijske knjezovosti*, Beograd: Utopia.
- Baretić Zvonimir (2016): *Devedeset devet sufijskih priča*, Beograd: Babun.
- Braginski I. S. (1981): *Vlast srca*, u: *Sufizam*, prired. D. Tanasković i I. Šop, Beograd: Zodijak.
- Nikolson Rejnold (2011): *Sufizam: mistici islama*, Beograd: Babun.
- Nurbakhsh Javad (1982): *Jesus in den Augen der Sufis*, Köln: KNP.
- Сади Ширази (2010): *Бустан*, Београд: Нолит.
- Симић Срђан (2014): *Ислам као религија и култура*, Фоча: Богословски факултет Унивезитет у Источном Сарајеву.
- Стеља Ана (2011): *Бит суфијске поезије*, у Часопису „Наслеђе“ за књижевност, језик, уметност и културу (бр.21), Београд.
- Šimel Anemari (1981): *Ruža i slavuj: persijska i turska mistička poezija*, u knjizi: *Sufizam*, prired. D. Tanasković i I. Šop, Beograd: Zodijak.
- Šimel Anemari (2009): *Isus i Marija u islamskoj mistici*, Zagreb: Naklada Jasenski i Turk.

JESUS CHRIST IN SUFI POETRY

Summary:

The paper reviews Sufi poetry through the poetic vocabulary of Islamic mysticism, in which the main motives that make Sufi poetry recognizable within the framework of world literature are presented. At the same time, through the historical-religious direction of Sufism, it reviews Islamic theology and mysticism, which through poetry, primarily allegory but also metaphor, conveys the religious idea of establishing a spiritual connection between God and man, giving it a secular character. There is a special emphasis on the Sufi intention to present Jesus Christ in an artistic but Islamic way, in the works of the greatest Persian mystics and intellectuals of the Middle Ages, as a "perfect man" who is a doctor and healer of the sick, who resurrects the dead and gives eternal life.

Keywords:

Sufi poetry,
love and loved ones,
God and mysticism,
asceticism and healing,
the grace of God and
Jesus Christ as a doctor and
healer.